

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В. Н. КАРАЗІНА

ВСЕНЄВЦЕВА ЄВГЕНІЯ ВОЛОДИМИРІВНА

УДК 81'246. 2 : 008 [316.454.52] – 057.875 (043.3)

**ВИХОВАННЯ БІЛІНГВАЛЬНОЇ КУЛЬТУРИ СПІЛКУВАННЯ
СТУДЕНТІВ ВИЩИХ ПЕДАГОГІЧНИХ НАВЧАЛЬНИХ ЗАКЛАДІВ**

13.00.07 – теорія та методика виховання

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук

Харків – 2015

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана в Полтавському національному педагогічному університеті імені В.Г. Короленка, Міністерство освіти і науки України.

Науковий керівник: доктор педагогічних наук, професор

Гриньова Марина Вікторівна,

Полтавський національний педагогічний

університет імені В. Г. Короленка,

декан природничого факультету.

Офіційні опоненти:

доктор педагогічних наук, професор

Роганова Марина Вікторівна,

Комунальний заклад

«Харківська гуманітарно-педагогічна

академія» Харківської обласної ради,

завідувач кафедри теорії і методики

дошкільної освіти;

кандидат педагогічних наук

Рожкова Наталя Григорівна,

Кіровоградський державний педагогічний

університет імені Володимира Винниченка,

старший викладач кафедри лінгводидактики

та іноземних мов.

Захист відбудеться «30» жовтня 2015 року о 12³⁰ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради К 64.051.19 у Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна за адресою: 61022, м. Харків, майдан Свободи, 6, ауд. № 243.

З дисертацією можна ознайомитись у Центральній науковій бібліотеці Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна за адресою: 61022, м. Харків, майдан Свободи, 4.

Автореферат розісланий «30» вересня 2015 року.

Учений секретар
спеціалізованої вченої ради

О. В. Кабацька

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження зумовлена важливими чинниками, серед яких – необхідність підвищення здатності молодих людей здійснювати продуктивне білінгвальне спілкування, а отже, і конструктивну взаємодію з представниками інших націй і культур. Така необхідність зумовлена відсутністю комплексного підходу до навчання іноземної мови як засобу білінгвального спілкування та культури спілкування як способу його оптимізації та підвищення його продуктивності. Особливої актуальності набуває здатність застосовувати в білінгвальному спілкуванні англійську мову як одну з найпоширеніших мов міжнародної комунікації.

Незважаючи на те, що в науці поняття «білінгвальне спілкування» заявлене (Ю.С. Воробйова, Є.Г. Оршанська, Є.В. Савелло, Г.М. Чиршева та інші), воно досі не відмежоване від поняття «білінгвальна комунікація». Слід також зазначити, що хоч терміни «культура спілкування» та «культура міжнаціонального спілкування» і зафіксовані в педагогічному, психологічному, соціологічному словниках, дефініція «білінгвальна культура спілкування» в них відсутня, що свідчить про недостатню розробленість цього поняття у вітчизняних та іноземних дослідженнях. Застосування в науковому обігу терміну «білінгвальна культура спілкування», який позначає володіння двома мовами і культурою спілкування в контексті діалогу культур, дозволить знайти шляхи до реалізації вищезазначеного комплексного підходу, котрий забезпечить паралельне навчання двох мов і культур.

Оскільки успішність такого навчання залежить від активізації навчально-виховного процесу (Р.Р. Агадулін, О.В. Вартанов, О.С. Запесоцький, Є.В. Попкова, В.В. Сафонова, С.Г. Тер-Мінасова, В.П. Фурманова, N. Brooks, P. Duff, S.V. Heath та інші), то очевидно є необхідність дослідження проблеми білінгвальної культури спілкування особистості в рамках виховання як педагогічної категорії. Отже, з одного боку, успішність білінгвального спілкування зумовлена знанням двох мов та їх культур, а з іншого – його продуктивність забезпечується насамперед педагогічним або виховним процесом. Особливої актуальності набуває вирішення питань, пов'язаних із вихованням білінгвальної культури спілкування у студентів у вищих педагогічних навчальних закладах, підготовка в яких пов'язана з реформуванням системи освіти в рамках Болонського процесу та зі співробітництвом з іноземними вищими навчальними закладами. Адже саме від цих студентів – майбутніх педагогів – залежатиме поширення білінгвальної культури спілкування в українському суспільстві, тобто саме на них існує соціальне замовлення як на двомовних спеціалістів із високим рівнем культури спілкування.

Утім, як свідчить попит на висококваліфікованих білінгвальних спеціалістів на ринку праці, професійні та особистісні якості, сформовані у

таких вищих педагогічних навчальних закладах, не завжди відповідають тим вимогам, що визначені в Національній рамці кваліфікацій. До того ж необхідність виховання в них білінгвальної культури спілкування не прописана в базових нормативних документах. Щоправда, проблема виховання білінгвальної культури спілкування тісно пов'язана із завданнями інтернаціонального та національно-патріотичного виховання, які закріплені на законодавчому рівні в Конституції України; у Концепції громадянського виховання особистості в умовах розвитку української державності; у Концепції національного виховання студентської молоді; у Концепції національно-патріотичного виховання молоді; у Методичних рекомендаціях з питань організації виховної роботи у навчальних закладах тощо.

Проте, вирішуючи ці завдання, вітчизняна педагогічна наука проблему виховання у студентів вищих педагогічних навчальних закладів білінгвальної культури спілкування не ставила. Вивчалися лише суміжні проблеми, наприклад, проблеми виховання культури спілкування взагалі та виховання культури педагогічного і міжнаціонального спілкування зокрема.

Так, особливості виховання студентів вищих навчальних закладів описані М.В. Гриньовою, А.Й. Капською, Т.Ю. Осиповою, К.М. Павицькою, М.В. Рогановою, О.М. Ставицьким та іншими вченими. До вивчення основ культури спілкування та виховання цієї культури у студентів доклали зусиль В.П. Комаров, О.М. Корніяка, В.В. Полторацька, В.В. Садова, І.І. Тимченко, Т.К. Чмут, О.Л. Шевнюк, О.М. Шевченко, О.С. Шестобуз, В.Є. Штифурак та інші. Дослідженню культури педагогічного спілкування та вихованню цієї культури у студентів присвячені роботи Н.А. Дусь, Ю.В. Кудінова, І.В. Оніщенко, Т.І. Туркот та інших. Питання культури міжнаціонального спілкування, його структуру, технології формування та виховання у вищих навчальних закладах розробляли Т.О. Атрощенко, Н.В. Кобзар, Г.В. Ковальчук, Т.В. Колбіна, Г.О. Ніколаєва, О.В. Опаленик, Є.П. Степанова, Н.Ф. Чіпінова та інші. Тож проблема теоретичного обґрунтування та експериментального дослідження виховання білінгвальної культури спілкування у студентів вищих педагогічних навчальних закладів залишається актуальною.

Актуальність цієї проблеми зумовлена також низкою *суперечностей між*: потребою сучасного суспільства у педагогові, здатному здійснювати продуктивне білінгвальне спілкування та виховувати культуру такого спілкування у своїх учнів, – і стереотипністю системи професійно-педагогічної підготовки студентів, відсутністю наукових концепцій виховання білінгвальної культури спілкування; науково-методичним забезпеченням змісту професійної підготовки студентів вищих педагогічних навчальних закладів, достатнім для виховання в них білінгвальної культури спілкування, – і переважанням в цій підготовці навчального аспекту над виховним; належним рівнем володіння іноземною мовою – і низьким рівнем білінгвальної культури спілкування у випускників вищих педагогічних навчальних закладів.

Актуальність порушеної проблеми, її недостатня теоретична і практична розробленість зумовили вибір теми дисертації: **«Виховання білінгвальної культури спілкування студентів вищих педагогічних навчальних закладів»**.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Тема дисертації є плановою у структурі науково-дослідної роботи кафедри педагогічної майстерності та менеджменту імені І.А. Зязюна Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка в межах теми «Дослідження змістовного компонента формування основ педагогічної майстерності майбутнього вчителя» (державний реєстраційний номер 0197U000065). Тема дисертації затверджена вченою радою Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка (протокол № 9 від 28.02.2013 р.) та узгоджена в бюро Міжвідомчої ради з координації наукових досліджень із педагогічних і психологічних наук в Україні (протокол № 3 від 26.03.2013 р.).

Мета дослідження – теоретично обґрунтувати й експериментально перевірити ефективність упровадження в навчально-виховний процес у вищих педагогічних навчальних закладах України педагогічних умов виховання білінгвальної культури спілкування у студентів цих вищих педагогічних навчальних закладів.

Відповідно до мети визначено такі **завдання дослідження**:

1. Здійснити аналіз сучасного стану проблеми виховання білінгвальної культури спілкування у студентів вищих педагогічних навчальних закладів у науковій літературі.

2. Розкрити зміст і структуру виховання білінгвальної культури спілкування у студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

3. Визначити критерії, показники й охарактеризувати рівні вихованості білінгвальної культури спілкування у студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

4. Обґрунтувати та експериментально перевірити ефективність упровадження в навчально-виховний процес у вищих педагогічних навчальних закладах педагогічних умов виховання білінгвальної культури спілкування у студентів.

Об'єкт дослідження – процес виховання білінгвальної культури спілкування у студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

Предмет дослідження – педагогічні умови виховання білінгвальної культури спілкування у студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

Теоретико-методологічну основу дослідження становлять положення теорій і концепцій щодо: діалектичної єдності національного та загальнолюдського досвіду (Н.Г. Бриксіна, В.Ж. Келле, Є.В. Слепцова, G. Hofstede та інші); діалогу культур (В.С. Біблер, У. Вайнрайх, Ю.Ю. Дешерієв, Е. Хауген, С. Kramersch, R. Lafayette, J.B. Thompson, J.B. Thompson та інші); культурологічних ідей взаємозв'язку виховання, культури і спілкування (М.М. Бахтін, М.С. Каган, Н.Г. Рожкова, Н.З. Чавчавадзе та інші); загальних закономірностей розвитку особистості

під впливом середовища і виховання (М.В. Гриньова, Л.І. Кобилянська, К.К. Платонов, К.І. Приходченко, М.В. Роганова, І.М. Хом'як та інші); міжнаціональної соціалізації молоді (Є.І. Головаха, І.О. Зимня, Д. Кгеш та інші); культури педагогічного спілкування (К.М. Аримбаєва, І.Т. Зарецька, Г.М. Мешко та інші) та культури міжнаціонального спілкування (З.Т. Гасанов, Ф.Я. Горовський, Н.Г. Маркова, В.І. Матіс та інші); системи цінностей (О.Г. Асмолов, О.О. Бодальов, Б.Ф. Ломов та інші); принципів виховання молоді (В.П. Андрущенко, А.І. Кузьминський, В.Л. Ортинський, І.П. Підласий, З.І. Слепкань, М.М. Фіцула та інші).

Для досягнення мети та реалізації зазначених завдань були використані такі **методи дослідження**:

– *теоретичні*: порівняльно-змістовий (опрацювання теоретичних джерел з метою виявлення методологічних основ та базових категорій дослідження, порівняльний аналіз, систематизація та узагальнення перспективного педагогічного досвіду для визначення оптимальних шляхів виховання білінгвальної культури спілкування у вищих педагогічних навчальних закладах); типологічний (аналіз специфіки білінгвальної культури спілкування у студентів вищих педагогічних навчальних закладів); логічний (визначення структури досліджуваного явища, виявлення взаємозв'язків і взаємозалежностей між його компонентами);

– *емпіричні*: педагогічні спостереження за навчально-виховним процесом під час проведення практичних занять з української та англійської мов, кураторських годин; аналіз стану проблеми виховання білінгвальної культури спілкування у студентів вищих педагогічних навчальних закладів України; опитування, анкетування і бесіди зі студентами перших курсів та викладачами для з'ясування стану вихованості білінгвальної культури спілкування в майбутніх педагогів у навчально-виховному середовищі вищих педагогічних навчальних закладів; анкетування та опитування для виявлення наявного стану вихованості білінгвальної культури спілкування у студентів та слухачів курсів підвищення кваліфікації гуманітарного циклу при Полтавському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти імені М.В. Остроградського; констатувальний та формувальний експерименти для визначення рівнів вихованості білінгвальної культури спілкування у студентів та для перевірки ефективності впровадження педагогічних умов виховання білінгвальної культури спілкування у студентів у навчально-виховний процес у вищих педагогічних навчальних закладах;

– *статистичні*: методи математичної статистики для кількісного та якісного аналізу емпіричних даних.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що:

– *уперше* визначені поняття «білінгвальна культура спілкування», «білінгвальна культура спілкування студентів вищих педагогічних навчальних закладів» та «виховання білінгвальної культури спілкування у студентів вищих педагогічних навчальних закладів»; розроблено структуру білінгвальної культури спілкування студентів вищих педагогічних навчальних закладів; описано структуру, принципи та етапи виховання

білінгвальної культури спілкування в майбутніх педагогів; теоретично обґрунтовано систему педагогічних умов, що сприяють вихованню білінгвальної культури спілкування в майбутніх педагогів; визначено систему критеріїв, показників та рівнів вихованості білінгвальної культури спілкування у студентів вищих педагогічних навчальних закладів; обґрунтовано доцільність впровадження у навчально-виховний процес у вищих педагогічних навчальних закладах методу соціодрами на основі десятирічного досвіду його застосування автором у викладанні англійської мови студентам філологічного факультету Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка (експериментально доведено ефективність цього методу); створено «Портфоліо» на основі п'ятнадцятирічного досвіду застосування автором методів і засобів навчання англійської мови відповідно до аудиторної та позааудиторної форм навчально-виховної взаємодії зі студентами курсів філологічного факультету Полтавського національного педагогічного університету імені В.Г. Короленка;

– *подальшого розвитку* набули дослідження актуальних проблем навчання й виховання в умовах діалогу культур; комплексна розробка теоретичних основ виховання культури спілкування, культури педагогічного спілкування, культури міжнаціонального спілкування; узагальнення досвіду виховання культури спілкування, культури педагогічного спілкування, культури міжнаціонального спілкування; розробка специфічних принципів виховання; вивчення методів, засобів і форм виховання студентської молоді;

– *доповнено* дані про культуру спілкування майбутніх педагогів; про розвиток білінгвокультурної особистості студента; про сутність білінгвального спілкування та його види; про напрямки виховання студентів вищих педагогічних навчальних закладів.

Практичне значення одержаних результатів полягає у впровадженні педагогічних умов виховання білінгвальної культури спілкування у студентів у навчально-виховний процес у вищих педагогічних навчальних закладах України; у розробці діагностичного інструментарію для виявлення рівня вихованості білінгвальної культури спілкування у студентів; у розробці педагогічно доцільних методів, засобів і форм виховання білінгвальної культури спілкування в майбутніх педагогів; у розробці організаційних та технологічних аспектів виховання білінгвальної культури спілкування у студентів вищих педагогічних навчальних закладів; у створенні «Портфоліо».

Теоретичні положення та методичні матеріали дослідження можуть бути використані в позааудиторній та аудиторній роботі зі студентами при написанні курсових, магістерських і дипломних робіт; в сучасній практиці вищих навчальних закладів при комплексному вирішенні проблем навчання іноземних мов та виховання культури спілкування в сучасній молоді; у розробці та викладанні курсів з актуальних питань теорії й практики виховання у вищих педагогічних навчальних закладах.

Результати дисертаційного дослідження **впроваджено** в навчально-

виховний процес у Харківському національному університеті імені В.Н. Каразіна (довідка № 0202 -559 від 05.03.2015 р.), у Черкаському національному університеті імені Богдана Хмельницького (довідка № 147/03 від 06.05.2015 р.), у Полтавському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти імені М.В. Остроградського (довідка № 160/1 від 06.05.2015 р.), у Полтавському національному педагогічному університеті імені В.Г. Короленка (довідка № 1581/01-55/33 від 07.05.2015 р.).

Особистий внесок здобувача у наукову працю, опубліковану у співавторстві, полягає у висвітленні ролі компетентного викладача у формуванні інноваційного соціокультурного середовища вищих навчальних закладів.

Апробація результатів дослідження. Основні результати дослідження обговорювалися під час виступів із доповідями на семінарах і конференціях: *міжнародних* – «Біблійна історія та християнська етика» (Полтава, 2011 р.), «Педагогіка А.С. Макаренка в полікультурному освітньому просторі» (Полтава, 2013 р.); *всеукраїнських* – «Програми наукової мобільності Європейського Союзу. Дії Марії Кюрі» (Полтава, 2012 р.), «Підготовка майбутніх керівників навчальних закладів до інноваційного управління» (Полтава, 2012 р.), «Підготовка майбутніх керівників навчальних закладів до інноваційного управління. Наукова мобільність у програмі «Горизонт 2020» (дії Марії Склодовської-Кюрі)» (Полтава, 2013 р.).

Публікації. За матеріалами дослідження опубліковано 11 наукових праць (з них 10 – одноосібно), серед яких: 5 – у наукових фахових виданнях України; одна стаття в зарубіжному виданні; 5 – у матеріалах науково-практичних конференцій та семінарів.

Структура й обсяг дисертаційної роботи. Дисертація складається зі вступу, трьох розділів із висновками до кожного з них, загальних висновків, списку використаних джерел та додатків. Список використаних джерел налічує 272 найменування, із них іноземною мовою – 23. Загальний обсяг дисертації становить 252 сторінки, із них основного тексту – 175 сторінок. Робота написана українською мовою. Дисертація містить 11 таблиць, 10 рисунків і 5 додатків.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми, визначено об'єкт, предмет, мету, завдання, методи дослідження, його методологічну й теоретичну основу; розкрито наукову новизну, практичне значення одержаних результатів; наведено дані про впровадження та апробацію результатів дослідження, про особистий внесок здобувача, структуру та обсяг дисертації.

У першому розділі – «**Білінгвальна культура спілкування студентів вищих педагогічних навчальних закладів як педагогічна проблема**» – здійснено аналіз сучасного стану проблеми виховання білінгвальної культури спілкування у студентів вищих педагогічних навчальних закладів; розкрито зміст і структуру виховання цієї культури в майбутніх педагогів.

На основі аналізу вітчизняної та зарубіжної наукової літератури визначено основні системоутворювальні поняття, які дозволили теоретично обґрунтувати сутність білінгвальної культури спілкування майбутніх педагогів і виділити підсистеми її поняттєвого апарату: «білінгвізм», «культура», «спілкування», «білінгвальне спілкування» та «культура спілкування». Розширено розуміння сутності поняття «білінгвізм»: це володіння рідною та іноземною мовами та їх почергове використання на рівні, що забезпечує опанування спеціальних знань, реалізацію спілкування засобами двох мов в одній чи двох сферах комунікації, формування двомовної особистості і, як результат, її інтеграцію у світовий культурний інформаційно-комунікативний простір. Висвітлено педагогічний аспект проблеми білінгвізму: він полягає в необхідності визначення умов виховання, які сприяють вирішенню питань методичного характеру – пошуку таких прийомів, засобів і форм організації виховного процесу на основі особистісних, професійних, загальнолюдських і національних цінностей, які забезпечують виховання та становлення білінгвокультурної особистості студента.

З'ясовано, що основним показником сформованості білінгвізму є здатність застосовувати іншомовну мовленнєву систему у спілкуванні, де мова виступає засобом освітньої діяльності, а спілкування – засобом і кінцевим результатом вивчення та навчання мови. За такого підходу білінгвальне спілкування студентів вищих педагогічних навчальних закладів трактується як система взаємодії між суб'єктами педагогічного процесу та обміну інформацією між ними, в основі якого – володіння рідною та іноземною мовами (білінгвізм), знання особливостей цієї взаємодії та сформовані комунікативні вміння, необхідні для реалізації міжнаціональних і професійних стосунків. Виділено міжособистісне білінгвальне спілкування, в якому вирізняємо професійне білінгвальне спілкування, зокрема педагогічне, і непрофесійне.

Установлено взаємозалежність між категоріями «мова» – «культура» – «спілкування»: володіння іноземною мовою передбачає паралельне вивчення особливостей іншомовної та національної культур, яке слугує підґрунтям для білінгвального спілкування та взаємодії між представниками різних націй у контексті діалогу культур; культура виступає фоном здійснення соціальної комунікації та стимулює її вдосконалення. Виявлення діалектичної єдності понять «мова» – «культура» – «спілкування» зумовило визначення поняття «білінгвальна культура спілкування».

На основі даних, отриманих у результаті аналізу змістовної наповненості найближчих родових категорій «культура спілкування» «культура педагогічного спілкування» та «культура міжнаціонального спілкування», *білінгвальна культура спілкування студентів вищих педагогічних навчальних закладів* трактується як комплексне інтегративне утворення і така професійна якість білінгвокультурної особистості, в основі якої – білінгвізм, усвідомлення себе суб'єктом національної та іншомовної культур, толерантне ставлення до їх представників і володіння культурою

спілкування в контексті діалогу цих культур. Це система знань і комунікативних умінь білінгвального спілкування, які забезпечують студентам конструктивну міжособистісну та професійну бікультурну взаємодію (ефективне функціонування людей у межах двох різних культур) і здатність передавати набутий позитивний досвід продуктивного білінгвального спілкування майбутнім учням.

Виховання білінгвальної культури спілкування у студентів вищих педагогічних навчальних закладів трактується як невід'ємний компонент професійного, морального, інтернаціонального та національно-патріотичного виховання; як педагогічний процес, спрямований на об'єднання знань, умінь та навичок білінгвального спілкування з бікультурною сприйнятливістю, що забезпечує студентам набуття позитивного досвіду продуктивного білінгвального спілкування та передачу цього досвіду їхнім майбутнім учням.

Визначено мету, основні завдання та результат виховання білінгвальної культури спілкування у студентів вищих педагогічних навчальних закладів – вихованість білінгвальної культури спілкування, з притаманною їй низкою типових рис, яких мають набути майбутні педагоги: це висока мотивація та освіченість з питань білінгвальної культури спілкування; толерантність та етичність поведінки; наявність відповідних умінь білінгвального спілкування і здатність до саморозвитку та самовиховання. Вивчено змістовні характеристики білінгвальної культури спілкування на основі концепції діалогу культур та низки підходів – культурологічного, соціокультурного, аксіологічного, особистісного, діяльнісного та акмеологічного.

Досліджено структуру білінгвальної культури спілкування: це багаторівнева комплексна система взаємопов'язаних компонентів (знаннєвого, світоглядного і поведінкового) та їх основних складових. Описано соціально-педагогічні, методичні та специфічні принципи виховання білінгвальної культури спілкування у студентів. Обґрунтовано та розкрито зміст і структуру виховання білінгвальної культури спілкування у студентів вищих педагогічних навчальних закладів. Вона містить чотири компоненти, а саме: змістовний, ціннісний, організаційно-діяльнісний та технологічний.

Проаналізовано досвід виховання білінгвальної культури спілкування у чотирьох вищих педагогічних навчальних закладах України: на основі отриманих даних можна стверджувати, що виховання білінгвальної культури спілкування у студентів здійснюється фрагментарно через традиційно усталені форми й методи професійного, морального, інтернаціонального і національно-патріотичного виховання, що свідчить про його несистемний характер. Отже, виявлено необхідність внесення змін у навчально-виховний процес у вищих педагогічних навчальних закладах, спрямованих на актуалізацію виховання білінгвальної культури спілкування у студентів і на підвищення його ефективності.

У другому розділі – **«Педагогічні умови виховання білінгвальної культури спілкування у студентів вищих педагогічних навчальних**

закладів» – обґрунтовано доцільність розробки та впровадження педагогічних умов виховання білінгвальної культури спілкування студентів у навчально-виховний процес у вищих педагогічних навчальних закладах; визначено критерії, показники й охарактеризовано рівні вихованості цієї культури.

Установлено, що іноземна мова, якою мають володіти студенти для здійснення білінгвального спілкування, вивчається лише в умовах навчально-виховного процесу у вищих педагогічних навчальних закладах, де виховання білінгвальної культури спілкування у студентів не передбачене. Це зумовило введення поняття *«білінгвальне середовище»* на позначення розвивального внутрішнього середовища вищого навчального закладу, яке являє собою систему таких взаємопов'язаних виховних впливів на особистість майбутнього педагога, котрі забезпечують оволодіння білінгвальною культурою спілкування. Обґрунтовано доцільність та перспективи створення білінгвального середовища як підґрунтя для формування всіх компонентів структури білінгвальної культури спілкування. Тому білінгвальне середовище розглядається в рамках системи педагогічних умов виховання цієї культури. З'ясовані його суб'єкти (студенти та педагоги), його компоненти (навчально-методичне забезпечення, компетентні викладачі та взаємодія викладачів зі студентами) та основні напрямки його створення. Висвітлено другу педагогічну умову виховання білінгвальної культури спілкування у студентів – *особистісний та професійний приклад викладача вищого педагогічного навчального закладу*.

Теоретично обґрунтовано третю педагогічну умову виховання білінгвальної культури спілкування в майбутніх педагогів – *методи та адекватні їм засоби і форми виховання*, спрямовані на розвиток мотивації до оволодіння білінгвальною культурою спілкування, на створення когнітивної бази у студентів, на формування відповідних умінь та навичок, на корегування та вдосконалення стану вихованості цієї культури. З-поміж методів виховання білінгвальної культури спілкування у майбутніх педагогів виділено чотири групи: 1) методи формування свідомості; 2) методи організації діяльності та спілкування, зокрема – білінгвального; 3) метод *соціодрами*, який особливо сприяє набуттю і закріпленню позитивного досвіду продуктивного білінгвального спілкування; 4) методи самовиховання і спонукання студентів до автономної діяльності.

Розроблено та реалізовано комплексну систему педагогічних засобів (автентичні тексти, аудіо- та відеозаписи соціокультурного характеру, звіти, тести, доповіді, реферати, сценарії культурно-виховних заходів, діалоги, полілоги тощо) та аудиторних / позааудиторних форм навчання і виховання (практичні заняття, кураторські години, зустрічі з фахівцями та представниками інших націй), адекватних визначеним методам виховання білінгвальної культури спілкування в майбутніх педагогів. Обґрунтовано та сформовано педагогічний інструментарій виховання білінгвальної культури спілкування у студентів, що складає змістовну наповненість *«Портфоліо»* – інноваційної педагогічної технології, яка дозволила об'єднати визначені педагогічні умови виховання білінгвальної культури спілкування в майбутніх

педагогів у єдину систему.

З метою отримання та аналізу кількісних та якісних даних стосовно динаміки формування кожного компонента структури білінгвальної культури спілкування в майбутніх педагогів теоретично обґрунтовано *критерії вихованості* цієї культури: мотиваційно-ціннісний, когнітивний та комунікативно-діяльнісний. Для діагностики та визначення рівнів її вихованості виокремлено такі її показники: за мотиваційно-ціннісним критерієм – засвоєння та прийняття загальнолюдських цінностей, відмінностей національної та іншомовної культур; наявність мотивації здобуття позитивного досвіду продуктивного білінгвального спілкування і передачі його майбутнім учням; сформованість мотивації до професійного зростання і самовиховання білінгвальної культури спілкування; за когнітивним критерієм – системність, повнота і глибина білінгвальних, соціокультурних і конфліктологічних знань. Як показники вихованості за комунікативно-діяльнісним критерієм зафіксовано сформованість білінгвальних комунікативних умінь та комунікативної толерантності і здатність до здійснення комунікативного контролю.

Визначено три *рівні вихованості білінгвальної культури спілкування студентів вищих педагогічних навчальних закладів*: високий, середній та низький, які характеризуються різними показниками вихованості за вищевказаними критеріями.

Високий рівень. Студенти мають ґрунтовні знання про: особливості застосування двох мов під час білінгвального спілкування; національні та загальнолюдські цінності; види і динаміку конфліктів, способи їх попередження та вирішення; теорію білінгвальної культури спілкування тощо. Вони прагнуть оволодіти цією культурою, поглиблювати і передавати набутий позитивний досвід білінгвального спілкування майбутнім учням. Таких студентів відрізняє здатність до здійснення продуктивного білінгвального спілкування: вони вдало використовують такі конструктивні комунікативні стратегії створення діалогу і дискусії, в основі яких – толерантне ставлення до соціокультурних відмінностей співрозмовників. Показовими є вміння майбутніх педагогів не тільки організувати і стимулювати білінгвальне спілкування, але й керувати ним. Оскільки студенти володіють основними способами досягнення компромісу і консенсусу, то вони здатні діагностувати конфлікт і конструктивно його розв'язати.

Середній рівень. Майбутнім педагогам притаманний достатній обсяг знань про: особливості застосування двох мов під час білінгвального спілкування; національні та загальнолюдські цінності; види і динаміку конфліктів, способи їх попередження та вирішення; теорію білінгвальної культури спілкування тощо. Хоч вони і прагнуть оволодіти білінгвальною культурою спілкування, проте виявляють вибіркочну зацікавленість у поглибленні набутих знань, їх практичному застосуванні та передачі набутого досвіду білінгвального спілкування майбутнім учням. У таких студентів достатньо сформовані білінгвальні комунікативні вміння, які вони

вдало використовують з метою організації та стимулювання продуктивного білінгвального спілкування. Однак, незважаючи на притаманне їм толерантне ставлення до виявлених соціокультурних відмінностей співрозмовників, майбутні педагоги реалізують принципи безконфліктної взаємодії у практиці білінгвального спілкування ситуативно.

Низький рівень. Майбутнім педагогам бракує знань: про особливості застосування двох мов під час білінгвального спілкування; про національні та загальнолюдські цінності; про види конфліктів і конструктивні способи їх вирішення; про основи білінгвальної культури спілкування тощо. Незважаючи на те, що таким студентам не вистачає знань і досвіду білінгвального спілкування, вони не прагнуть їх набути, оскільки не усвідомлюють особистісного сенсу оволодіння цією культурою. Майбутні педагоги не надають значення національним і загальнолюдським цінностям і соціокультурним відмінностям співрозмовників, а тому не виявляють толерантного ставлення до них. Ці студенти використовують такі неконструктивні комунікативні стратегії створення діалогу і дискусії, яким бракує доцільності та імпровізації. У ситуації конфлікту низький рівень вихованості білінгвальної культури спілкування перешкоджає пошуку компромісу та досягненню консенсусу.

У третьому розділі – **«Експериментальне дослідження педагогічних умов виховання білінгвальної культури спілкування у студентів вищих педагогічних навчальних закладів»** – описано впровадження до навчально-виховного процесу розроблених педагогічних умов виховання білінгвальної культури спілкування та перевірку їх ефективності в ході формувальної дослідно-експериментальної роботи з майбутніми педагогами.

З метою забезпечення достовірності результатів дослідження протягом 2010–2014 рр. проводився експеримент, у ході якого перевірялося припущення про те, що впровадження визначених педагогічних умов у навчально-виховний процес зумовлює ефективність виховання білінгвальної культури спілкування у студентів. На підготовчому етапі експерименту було вивчено передумови виховання білінгвальної культури спілкування у практиці вищої школи і вирішувалися такі завдання: 1) вивчення стану проблеми виховання цієї культури шляхом анкетування та опитування студентів і викладачів; 2) створення програми дослідження; 3) відбір методик діагностики стану вихованості білінгвальної культури спілкування в майбутнього педагога; 4) розробка методів, засобів і форм виховання білінгвальної культури спілкування у студентів вищих педагогічних навчальних закладів. Виявлено відсутність необхідних педагогічних умов для виховання цієї культури у студентів.

Констатувальний експеримент зафіксував необхідність упровадження спеціальних педагогічних умов виховання білінгвальної культури спілкування у навчально-виховний процес у вищих педагогічних навчальних закладах України. Діагностовано недостатній рівень вихованості білінгвальної культури спілкування в 487 учасників дослідження – студентів перших курсів вищих педагогічних навчальних закладів, Харківського

національного університету імені В.Н. Каразіна та молодих педагогів – слухачів курсів підвищення кваліфікації гуманітарного циклу при Полтавському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти імені М.В. Остроградського. До різних видів експериментального дослідження було також залучено 150 викладачів гуманітарних предметів і кураторів академічних груп.

Наведено відомості про учасників формувального експерименту, в якому були задіяні 242 студенти: було сформовано експериментальну групу кількістю 120 осіб, яка працювала за експериментальною програмою, і контрольну групу кількістю 122 особи, яка працювала за традиційною програмою. З метою виявлення динаміки показників рівня вихованості білінгвальної культури спілкування у контрольній та експериментальній групах, до формувального експерименту та по його завершенні проведено контрольні діагностичні зрізи.

Дослідження рівнів сформованості показників мотиваційно-ціннісного та когнітивного критеріїв вихованості білінгвальної культури спілкування у студентів здійснювалося за анкетами, що були застосовані під час констатувального експерименту. Діагностика рівнів сформованості показників комунікативно-діяльнісного критерію – за спеціально одібраними методиками. Зокрема, використано: 1) методику діагностики комунікативної установки за В.В. Бойком (визначення загальної комунікативної толерантності); 2) модифікований варіант тесту комунікативних умінь Л. Міхельсона; 3) адаптований варіант тесту М. Шнайдера на оцінку комунікативного контролю в спілкуванні.

Визначено основні підходи до впровадження в навчально-виховний процес у вищих педагогічних навчальних закладах обґрунтованих педагогічних умов виховання білінгвальної культури спілкування у студентів: соціокультурний, аксіологічний, акмеологічний та діяльнісний. Комплексне впровадження системи педагогічних умов упродовж формувального експерименту відбувалося відповідно до трьох етапів виховання білінгвальної культури спілкування в майбутніх педагогів: підготовчого, основного та завершального. Описано в деталях упровадження всіх трьох педагогічних умов виховання цієї культури.

Висвітлено створення білінгвального середовища у вищих педагогічних навчальних закладах, що відбувалося за такими напрямками: 1) введення соціокультурного компонента у зміст навчальних матеріалів, які традиційно фокусувалися переважно на лінгвістичному аспекті навчальних дисциплін; 2) організація взаємодії студентів із компетентними викладачами, які надавали їм білінгвальні, соціокультурні та конфліктологічні знання, підвищували мотивацію до оволодіння білінгвальною культурою спілкування і формували відповідні вміння; 3) залучення студентів до різних позааудиторних форм навчально-виховної діяльності.

Описано особливості організації навчально-виховної діяльності викладачів вищих педагогічних навчальних закладів як прикладу володіння білінгвальною культурою спілкування: інтенсивну роботу автора з ними

впродовж формувального експерименту (роз'яснення специфіки їхньої участі в реалізації завдань виховання білінгвальної культури спілкування у студентів, демонстрація застосування «Портфоліо», окремих методик і соціодраматичних технік тощо). Упровадження третьої педагогічної умови – спеціальних методів, засобів і форм виховання білінгвальної культури спілкування у студентів у навчально-виховний процес у вищих педагогічних навчальних закладах – було спрямовано на формування відповідної системи мотивів, знань та білінгвальних комунікативних, соціокультурних і конфліктологічних умінь у майбутніх педагогів упродовж трьох етапів, зокрема в діяльності – пасивно-наслідувальній, активно-наслідувальній та самостійній творчій.

Розглянуто використання спеціальних методів, засобів, аудиторних і позааудиторних форм навчально-виховної роботи, які забезпечують виховання білінгвальної культури спілкування в майбутніх педагогів в умовах білінгвального середовища (бесіди, дискусії, приклад викладача, привчання, тренування, тестування, соціодраматичні техніки «Обмін ролями» та «Дзеркало», планування, корегування, координування білінгвального спілкування, написання доповідей, рефератів тощо). Наголошено на застосуванні педагогічного інструментарію «Портфоліо».

Визначено рівень вихованості в кожного учасника експерименту до його початку й після його завершення. Констатовано достовірну позитивну динаміку загального рівня вихованості білінгвальної культури спілкування у студентів експериментальної групи. Зростання значень показників за всіма критеріями цієї вихованості засвідчує позитивні зміни у її рівнях у цілому. Наприклад, за мотиваційно-ціннісним критерієм зафіксовано значне зростання значень середнього (на 16,2%) та зменшення значень низького (на 28,34%) рівнів вихованості білінгвальної культури спілкування; за когнітивним критерієм виявлено значне зростання значень середнього (на 20,84%) та зменшення значень низького (на 31,68%) рівнів цієї вихованості; за комунікативно-діяльнісним – значне зростання значень високого (на 18,9%) та зменшення значень низького (на 29,15%) рівнів вихованості цієї культури. Це відображає підвищення мотивації до оволодіння білінгвальною культурою спілкування і рівня ґрунтовних знань, розширення їх обсягу та ефективність застосування майбутніми педагогами відповідних умінь у білінгвальному спілкуванні. Водночас статистично значущих відмінностей у рівні вихованості білінгвальної культури спілкування у студентів контрольної групи не зафіксовано.

Позитивна динаміка значень показників за мотиваційно-ціннісним, когнітивним та комунікативно-діяльнісним критеріями вихованості білінгвальної культури спілкування у студентів експериментальної групи свідчить про поступове та стабільне зростання рівня цієї вихованості і підтверджує ефективність упровадження розроблених педагогічних умов у навчально-виховний процес у вищих педагогічних навчальних закладах.

У таблиці наведено співвідношення кількості студентів експериментальної та контрольної груп із низьким, середнім і високим

рівнями вихованості білінгвальної культури спілкування (різниця є показовою).

Узагальнені результати дослідження вихованості білінгвальної культури спілкування в майбутніх педагогів (у %) (n-242)

Рівень вихованості білінгвальної культури спілкування у студентів, m_i , n_i , %	Кількість студентів		
	Експериментальна група ЕГ (120 осіб)	Контрольна група КГ (122 особи)	Різниця
Низький	16,7%	38,7%	22%
Середній	59%	49,4%	9,6%
Високий	24,3%	11,9%	12,4%

Для підтвердження достовірності результатів формувального експерименту проведено підсумковий статистичний аналіз відмінностей двох сукупностей даних, які характеризують розподіл майбутніх педагогів за досягнутими рівнями вихованості білінгвальної культури спілкування. Для встановлення наявності або відсутності статистично вірогідних відмінностей експериментальних даних, виміряних у порядковій шкалі, обрано χ^2 -критерій, за допомогою якого здійснено перевірку гіпотези про однорідність вибірок (КГ та ЕГ). Емпіричне значення χ^2 -критерію розраховувалося за допомогою електронних таблиць Microsoft Excel (Megastat). Проведений аналіз значень показників трьох критеріїв вихованості білінгвальної культури спілкування за χ^2 -критерієм показав, що $\chi^2_{\text{емп.}} = 23,94$, при $L - 1 = 2$ $\chi^2_{\text{кр.0,05}} = 5,99$, отже $\chi^2_{\text{емп.}} > \chi^2_{\text{кр.0,05}}$. Після експерименту з достовірною ймовірністю 0,95 прийнято альтернативну гіпотезу (H_a) про неоднорідність вибірок і констатовано достовірну позитивну динаміку рівнів вихованості цієї культури спілкування у студентів експериментальної групи.

Таким чином, кількісний та якісний аналіз результатів педагогічного експерименту переконливо засвідчив ефективність упровадження в навчально-виховний процес у вищих педагогічних навчальних закладах запропонованих педагогічних умов виховання білінгвальної культури спілкування у студентів.

У ході теоретичного та експериментального пошуку було виконано поставлені завдання, внаслідок чого маємо змогу констатувати досягнення мети і зробити наступні **висновки**:

1. Здійснено аналіз сучасного стану виховання білінгвальної культури спілкування у студентів вищих педагогічних навчальних закладів у науковій літературі. Установлено, що потреба розв'язання цієї проблеми актуалізувалася у вітчизняному педагогічному дискурсі у зв'язку з трансформаціями соціальної структури суспільної взаємодії.

Дослідженням доведено необхідність виховання білінгвальної культури

спілкування у студентській молоді, зокрема, у вищих педагогічних навчальних закладах, де таке виховання спеціально не забезпечується. Оскільки вихованість білінгвальної культури спілкування є неодмінною ознакою сучасного двомовного спеціаліста, виникає необхідність включити цю ознаку в Національну рамку кваліфікацій як доповнення до кваліфікаційної характеристики такого спеціаліста.

2. Розкрито зміст і структуру виховання білінгвальної культури спілкування у студентів вищих педагогічних навчальних закладів. Звернення до терміну «білінгвальна культура спілкування» дозволяє розглядати виховання цієї культури у студентів як педагогічний процес об'єднання знань, умінь та навичок білінгвального спілкування з бікультурною сприйнятливістю, що забезпечує майбутнім педагогам набуття позитивного досвіду продуктивного білінгвального спілкування та його передачу їхнім учням.

Виходячи із сутності та структури білінгвальної культури спілкування, мети, принципів та завдань її виховання в майбутніх педагогів, виокремлено педагогічні умови, які забезпечують виховання цієї культури у студентів вищих педагогічних навчальних закладів: 1) білінгвальне середовище; 2) навчально-виховна діяльність викладача як приклад володіння білінгвальною культурою спілкування; 3) спеціальні методи, засоби і форми виховання білінгвальної культури спілкування в майбутніх педагогів.

3. Визначено мотиваційно-ціннісний, когнітивний та комунікативно-діяльнісний критерії вихованості білінгвальної культури спілкування та їх показники, які дозволяють не тільки перевірити ефективність упровадження в навчально-виховний процес у вищих педагогічних навчальних закладах педагогічних умов виховання цієї культури у студентів, але й діагностувати та схарактеризувати рівні такої вихованості: низький, середній та високий.

4. Обґрунтовано та експериментально перевірено ефективність упровадження в навчально-виховний процес у вищих педагогічних навчальних закладах педагогічних умов виховання білінгвальної культури спілкування у студентів. Суттєві відмінності у співвідношенні кількості студентів експериментальної та контрольної груп з діагностованими рівнями вихованості білінгвальної культури спілкування та позитивна динаміка зростання рівня цієї вихованості у студентів експериментальної групи переконливо засвідчують ефективність упровадження в навчально-виховний процес у вищих педагогічних навчальних закладах розроблених педагогічних умов виховання білінгвальної культури спілкування у студентів.

Проведене дослідження не є вичерпним щодо порушеної проблеми. Ураховуючи її актуальність, важливими напрямками подальшого дослідження вважаємо: розширення діагностичної та методичної бази з проблем виховання білінгвальної культури спілкування у студентів вищих педагогічних навчальних закладів; використання отриманих даних безпосередньо в сучасній практиці цих закладів при комплексному вирішенні проблем навчання англійської мови та виховання білінгвальної культури спілкування в сучасній молоді; розробку та викладання курсів з актуальних

питань теорії і практики виховання білінгвальної культури спілкування у студентів вищих педагогічних навчальних закладів; створення методичних посібників для викладачів, які працюють над цією проблемою; розробку та впровадження в навчальні плани гуманітарних факультетів вищих навчальних закладів України спецкурсу «Теорія і практика виховання білінгвальної культури спілкування».

З огляду на те, що виявлений незадовільний стан вихованості білінгвальної культури спілкування у студентів перших курсів і слухачів курсів підвищення кваліфікації гуманітарного циклу при Полтавському обласному інституті післядипломної педагогічної освіти імені М.В. Остроградського засвідчує незорієнтованість учителів загальноосвітніх шкіл на виховання цієї культури в учнів, є виправданою необхідність розробки проблеми виховання білінгвальної культури спілкування у школярів. Відповідно до вимог часу, перспективною бачиться також імплементація розв'язання проблеми виховання білінгвальної культури спілкування у площину: навчання інших мов і культур; середньої школи; професійної підготовки студентів непедагогічних вищих навчальних закладів України.

Основний зміст дисертації викладено в таких публікаціях:

Наукові праці, в яких опубліковано основні результати дисертації:

1. Веневцева Є.В. Толерантність, конформізм та колективізм як складові структури особистості / Є.В. Веневцева // Витоки педагогічної майстерності. Серія : Педагогічні науки : зб. наук. праць. – Полтава : ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2011. – Вип. 8. – Ч. II. – С. 71–74.

2. Веневцева Є.В. Обґрунтування актуальності дослідження проблеми формування білінгвальності майбутніх викладачів в умовах крос-культурних комунікацій / Є.В. Веневцева // Вісник Луганського національного університету імені Т.Г. Шевченка. – Луганськ, 2013. – № 13 (272). – Ч. I. – С. 165–171.

3. Веневцева Є.В. Основні складові поняття білінгвальна культура спілкування / Є.В. Веневцева // Витоки педагогічної майстерності. Серія : Педагогічні науки : зб. наук. праць. – Полтава : ПНПУ імені В.Г. Короленка, 2014. – Вип. 14. – С. 22–27.

4. Веневцева Є.В. Критерії, показники та рівні вихованості білінгвальної культури спілкування студентів вищих педагогічних навчальних закладів / Є.В. Веневцева // Наукові записки. Серія : Педагогічні науки : зб. наук. праць. – Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2015. – Випуск 140. – С. 26–31.

5. Веневцева Є.В. Білінгвальне середовище як педагогічна умова виховання білінгвальної культури спілкування у студентів вищих педагогічних навчальних закладів / Є.В. Веневцева // Вісник Черкаського національного університету імені Б. Хмельницького. Серія : Педагогічні науки : зб. наук. праць. – Черкаси : ЧНУ імені Б. Хмельницького, 2015. – № 28 (361). – С. 6–11.

6. Веневцева Є.В. Особливості білінгвального спілкування студентів вищих педагогічних навчальних закладів / Є.В. Веневцева // Science and education. Pedagogy and Psychology. – Budapest, 2015. – III (24). – Iss. 48. – P. 30–33.

Опубліковані праці апробаційного характеру:

7. Веневцева Є.В. Взаємозв'язок понять толерантність та конформність в контексті духовно-моральних стандартів біблійного вчення / Є.В. Веневцева // Біблійна історія та християнська етика : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Полтава, 7 лют. 2011 р.). – Полтава : Друк. майстерня, 2010. – С. 32–35.

8. Веневцева Є.В. Роль викладача у формуванні інноваційного соціокультурного середовища ВНЗ / Є.В. Веневцева, Н.М. Сас // Підготовка майбутніх керівників навчальних закладів до інноваційного управління : матеріали Всеукр. семінару-наради з міжнар. участю (Полтава, 4 жовт. 2012 р.). – Полтава, 2012. – С. 4–6.

9. Веневцева Є.В. Проблеми опосередкованого відбору ідей в інтегрованих системах / Є.В. Веневцева // Програми наукової мобільності Європейського Союзу. Дії Марії Кюрі : матеріали Всеукр. семінару (Полтава, 26 груд. 2012 р.). – К. ; Полтава, 2012. – С. 8–9.

10. Веневцева Є.В. Обґрунтування актуальності дослідження проблеми формування білінгвальності викладачів вищих та середніх навчальних закладів в умовах крос-культурних комунікацій / Є.В. Веневцева // Педагогіка А.С. Макаренка в полікультурному освітньому просторі : матеріали Міжнар. наук.-практ. конф. (Полтава, 12–14 берез. 2013 р.). – Полтава, 2013. – С. 34–35.

11. Веневцева Є.В. Актуальність дослідження проблеми виховання білінгвальної культури спілкування студентів вищих педагогічних закладів / Є.В. Веневцева // Підготовка майбутніх керівників навчальних закладів до інноваційного управління. Наукова мобільність у програмі «Горизонт 2020» (дії Марії Склодовської-Кюрі) : матеріали Всеукр. семінару з міжнар. участю (Полтава, 8 жовт. 2013 р.). – К. ; Полтава, 2013. – С. 11–13.

АНОТАЦІЇ

Веневцева Є.В. Виховання білінгвальної культури спілкування студентів вищих педагогічних навчальних закладів. – На правах рукопису.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата педагогічних наук зі спеціальності 13.00.07 – теорія та методика виховання. – Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна, Міністерство освіти і науки України. – Харків, 2015.

Дисертація є теоретико-експериментальним дослідженням проблеми виховання білінгвальної культури спілкування у студентів вищих педагогічних навчальних закладів України.

У дисертації шляхом аналізу основних системоутворювальних понять з'ясовано сутність білінгвальної культури спілкування майбутніх педагогів.

Доведено педагогічну доцільність виховання білінгвальної культури спілкування у студентів вищих педагогічних навчальних закладів України. Визначено структуру, принципи та етапи виховання білінгвальної культури спілкування в майбутніх педагогів.

Теоретично обґрунтовано та експериментально підтверджено необхідність упровадження в навчально-виховний процес педагогічних умов, які забезпечують ефективність виховання білінгвальної культури спілкування у студентів вищих педагогічних навчальних закладів: білінгвальне середовище; навчально-виховна діяльність викладача як приклад для студентів; ефективні методи, засоби і форми виховання білінгвальної культури спілкування в майбутніх педагогів. З метою об'єднання запропонованих педагогічних умов у єдину систему розроблено «Портфоліо».

Відповідно до структури ключового поняття дослідження визначено критерії, показники та рівні вихованості білінгвальної культури спілкування в майбутніх педагогів, і за цими показниками експериментально перевірено ефективність упровадження педагогічних умов виховання у студентів білінгвальної культури спілкування в навчально-виховний процес у вищих педагогічних навчальних закладах України.

Ключові слова: білінгвальна культура спілкування, виховання білінгвальної культури спілкування у студентів вищих педагогічних навчальних закладів, педагогічні умови виховання білінгвальної культури спілкування у студентів.

Веневцева Е.В. Воспитание билингвальной культуры общения студентов высших педагогических учебных заведений. – На правах рукописи.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата педагогических наук по специальности 13.00.07 – теория и методика воспитания. – Харьковский национальный университет имени В.Н. Каразина, Министерство образования и науки Украины, – Харьков, 2015.

Диссертация является теоретико-экспериментальным исследованием проблемы воспитания билингвальной культуры общения у студентов высших педагогических учебных заведений Украины. В исследовании проанализировано содержание понятия «воспитание билингвальной культуры общения у будущих педагогов», что позволило трактовать это воспитание как педагогический процесс объединения знаний, умений и навыков билингвального общения с бикультурной восприимчивостью, обеспечивающий студентам приобретение позитивного опыта продуктивного билингвального общения и его передачу их будущим ученикам.

Выявлена структура билингвальной культуры общения, которая представляет собой многоуровневую комплексную систему взаимосвязанных компонентов (знаниевого, мировоззренческого и поведенческого) и их основных составляющих. В соответствии с этой структурой определены критерии воспитанности билингвальной культуры общения у студентов (мотивационно-ценностный, когнитивный и коммуникативно-

деятельностный) и установлены их показатели. Выявлены три уровня воспитанности билингвальной культуры общения у будущих педагогов: высокий, средний и низкий.

Теоретически обоснованы педагогические условия воспитания билингвальной культуры общения у студентов, способствующие повышению эффективности учебно-воспитательного процесса: создание билингвальной среды; организация учебно-воспитательной деятельности преподавателя как пример владения билингвальной культурой общения; применение эффективных методов, средств и форм воспитания билингвальной культуры общения у будущих педагогов.

В учебно-воспитательный процесс в высших педагогических учебных заведениях было введено предусмотренное программой исследования учебно-методическое обеспечение (специальная литература, аудио- и видеоматериалы социокультурного характера, воспроизводящие различные ситуации билингвального общения); организовано аудиторное и внеаудиторное взаимодействие студентов с компетентными преподавателями, чья учебно-воспитательная деятельность, профессиональные и личностные качества, в том числе владение билингвальной культурой общения, стали примером для подражания; внедрен метод социодрамы и педагогическая технология «Портфолио».

Анализ результатов эксперимента показал значительные различия в уровне воспитанности билингвальной культуры общения у будущих педагогов из контрольной и экспериментальной групп: количество студентов контрольной группы с низким уровнем этой воспитанности на 22% превышает количество студентов экспериментальной группы с аналогичным уровнем; количество студентов экспериментальной группы со средним уровнем этой воспитанности на 9,6% превышает количество студентов контрольной группы с аналогичным, а с высоким уровнем – на 12,4%.

Количественный и качественный анализ полученных экспериментальных данных доказывает, что позитивная динамика уровня воспитанности билингвальной культуры общения у студентов экспериментальной группы достигнута благодаря внедрению педагогических условий воспитания этой культуры в учебно-воспитательный процесс. Этот анализ свидетельствует об эффективности предложенных педагогических условий воспитания билингвальной культуры общения у студентов высших педагогических учебных заведений Украины.

Ключевые слова: билингвальная культура общения, воспитание билингвальной культуры общения у студентов высших педагогических учебных заведений, педагогические условия воспитания билингвальной культуры общения у студентов.

Venevtseva E. V. Students' Pedagogical University Education in Bilingual Communication Culture. –Manuscript.

Thesis for a PhD Degree in Pedagogical Sciences. Speciality 13.00.07 – Theory and Methodology of Education. – V. N. Karazin Kharkiv National University, Ministry of Education and Science of Ukraine. – Kharkiv, 2015.

The thesis focuses on the theoretical analysis of such key notions, which make it possible to reveal the essence of the future teachers' bilingual communication culture and single out its conceptual subsystems. The research emphasises the necessity to educate the students of pedagogical universities in bilingual communication culture. There are two main concepts considered in the paper, namely "future teachers' bilingual communication culture" and "future teachers' education in bilingual communication culture".

The future teachers' bilingual communication culture means the students' special knowledge and communication skills requisite for gaining positive experience in productive bilingual communication within cross-cultural interaction and sharing this experience with their future pupils. The future teachers' education in bilingual communication culture is used to denote a pedagogical process, which aims at combining special knowledge and skills with the bicultural sensitivity for the future teachers to gain and share their positive experience in productive bilingual communication.

The developed structure of the future teachers' bilingual communication culture determines special pedagogical frameworks, increasing the efficiency of the students' education in bilingual communication culture according to a set of specific principles and stages of such education. The pedagogical frameworks under consideration are: the bilingual environment; lecturer's personal example; the special methods, means and forms of the students' education in bilingual communication culture.

The thesis specifically studies the objects and the main components of these pedagogical frameworks, identifies the main ways, means and effective methods of their implementation in the education process.

In terms of theoretical and methodological postulates of pedagogy, the paper presents a new approach to integrating such frameworks into the unified system and gives a full description of a "Portfolio", which contains both pedagogical research and training tools. The present thesis highlights criteria, indicators and levels of the future teachers' bilingual communication culture, which are devised for the efficiency of the pedagogical frameworks implementation in the process of students' education to be confirmed experimentally.

The attempted research results in the conclusion that the pedagogical frameworks, implemented in the education process, are highly effective as far as the future teachers' education in the bilingual communication culture is concerned.

Keywords: bilingual communication culture, students' education in bilingual communication culture, pedagogical frameworks of future teachers' education in bilingual communication culture.

Венєвцева Євгенія Володимирівна

**Виховання білінгвальної культури спілкування студентів
вищих педагогічних навчальних закладів**

Автореферат дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата педагогічних наук зі спеціальності

13.00.07 – теорія та методика виховання

Підписано до друку 28.09.2015.
Формат А4. Папір офсет. Друк ризогр.
Тираж 100 прим. Вид. № 54
Видавництво ОП "ШвидкоДрук"
36003, м. Полтава, вул. Чорновола 2^б
ФОП Іпполітова Т.С., Свідоцтво В02 №414529 від 27.11.200